

Landskapssymboler

Nedan presenteras ett urval av de landskapssymboler som finns för Uppland och Södermanland vilka är de två landskap som ingår i Stockholms län.

- > Blomma
- > Djur/fågel
- > Insekt
- > Sten
- > Fisk
- > Svamp

Blomma

Uppland

Södermanland

Kungsängslilja (*Fritillaria meleagris*)



Foto: Birgitta Persson

Kungsängslilja är en flerårig ört som kan bli upp till tre decimeter hög. Kungsängsliljan blommar i maj-juni med stora hängande, klockformade, karminröda blommor som sitter ensamma i toppen av stjälken. Blommorna har ett rutmönster som är typiskt för arten. Stjälken är tunn, ogrenad och har smala något grågröna blad.

Arten är vanligast i östra Svealand men förekommer i ett flertal landskap från Skåne upp till Ångermanland. Den växer i stort antal på fuktiga strandängar. Första fynduppgift är från Kungsängen utanför Uppsala och publicerades av Linné år 1745 (Hylander 1971). Enligt vissa källor ska Olof Rudbeck d.ä. på 1600-talet tagit hem kungsängsliljor från Holland till Botaniska trädgården i Uppsala varifrån de sedan kom att spridas.

Vit näckros (*Nymphaea alba*)



Foto: Birgitta Persson

Vit näckros är en flerårig vattenväxt med långa blom- och bladskäft, stora runda flytblad och stora vita blommor. Bladen är runda med sidonerver som är förenade i kanten, undersidan av bladen är ofta rödaktig. Vit näckros blommar från juni till augusti.

Vit näckros är vanlig och förekommer i hela landet. Första fynduppgift publicerades 1684, men arten är känd sedan medeltiden (Nordstedt 1920).

Sitt namn har Näckrosen fått därför att man tidigare trodde att Näcken gömde sig under näckrosens stora blad.

Djur/fågel

Uppland

Södermanland

Havsörn (*Haliaeetus albicilla*)



Foto: Karin Strandfager

Havsörnen är Sveriges och Nordeuropas största rovfågel. Vingbredden är närmare 2,5 meter och fågelns längd omkring en meter. Vikten är 4-7 kg. Fågeln är som vuxen jämnt brun. Efterhand bleks huvudet och stjärten - huvudet blir guldfärgat och stjärten vit. Havsörnens näbb är gul och mycket kraftig. Vingspetsen är tvärt avskuren, med spretiga vingpennor. Stjärten är spetsig. I flykten skiljer den sig från kungsörnen genom sina breda vingar, sin korta stjärt och sitt utskjutande långa huvudparti som sticker ut nästan lika långt som stjärten.

Havsörnens bo är mycket stort (upp emot två meter i diameter) och tungt (500 kg) och används år efter år av samma par. Det placeras ofta i gamla tallar men kan också byggas på en klippavsats. Redet byggs på en grund av mycket grova grenar och mot centrum inreds redet med mossa, ljung, sjögräs, vass och jordtorvor.

Efter att ha varit nära utrotning i Sverige fanns det år 2006 1500 individer.

Fiskljuse (*Pandion haliaetus*)



Foto: Jörgen Lindqvist

Fiskgjusen är en medelstor, långvingad rovfågel som lever uteslutande av fisk som den tar i vattenytan. Fiskgjusen finns nästan i hela världen. Fågeln har ljus, nästan vit, undersida med tydligt markerade mörka "knogar" vid vingarnas framkant, svart nacke och översida på vingarna. Ovansidan är spräcklig i brunt, svart och vitt och bakhuvudet pryds av en yvig tofs. Den blir 55-60 cm lång, med ett vingspann på 145-170 cm. Den väger 1 200-2 000 gram.

Trots att fiskgjusen uteslutande lever av fisk är det inte ovanligt att den häckar kilometervis från närmsta sjö, långt inne i skogen i breda trädkronor, ofta i tallar. Hanen har alltid samma boplats år efter år även om den inte har någon hona, medan honorna byter boplats och lägger 2-4 gulvita, fläckiga ägg.

Fiskgjusen äter fisk som den fångar med klorna. I månadskiftet augusti-september flyttar fiskgjusen till medelhavsländerna och Afrika och den kommer tillbaka i mars/maj. Fiskgjusen står uppförd i EU:s fågeldirektiv och Sverige har ett särskilt ansvar för arten. Ett antal av deras häckningslokaler är skyddade som fågelskyddsområden. Världspopulationen av fiskgjuse är dock inte utrotningshotad.

Insekt

Uppland

Södermanland

Cinnoberbagge (*Cucujus cinnaberinus*)

Strimlus (*Graphosoma lineatum*)

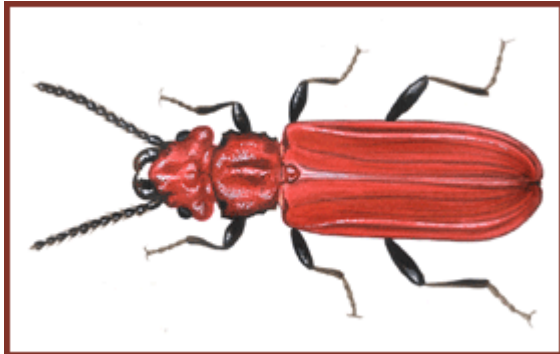


Illustration: Jonas Lundin



Foto: Hans Rydberg

Cinnoberbaggen är en art av underordningen allätarbaggar, familjen plattbaggar.

Cinnoberbaggen har under många år varit en flaggskeppsart bland sällsynta och skogslevande skalbaggar. Arten är ungefär 14 mm lång, platt och lysande cinnoberröd. Den lätt igenkännbara larven är gulbrun, mycket platt och längst bak försedd med fyra korta utskott. Larvutvecklingen sker under två år främst under barken på grova, nyligen döda aspar.

Baggen är sedan 1944 fridlyst i Uppsala län där den fortfarande har sitt starkaste fäste i hela Skandinavien.

Cinnoberbaggen har försvunnit från de flesta landskap i Sverige och den finns med på den s.k. rödlistan under kategorin akut hotad. Den är från den 1 januari 2000 fridlyst i hela landet. Arten finns upptagen i EU:s art- och habitatdirektiv.

Den vackra centimeterlånga svart- och rödrandiga strimlusen är egentligen en skinnbagge. Systematiskt tillhör den familjen egentliga bärfisar (*Pentatomidae*).

Strimlössen behöver mycket sol och värme för sin utveckling. De fullbildade strimlössen visar sig när näringsväxterna börjar blomma i juni-juli. Den kanske vanligaste näringsväxten är hundkåx (*Anthriscus sylvestris*). Larverna (nymferna), som är bruna med gula teckningar. När de är fullbildade, i början av augusti, flyger de till närbelägna övervintringsplatser. Strimlusen är inget skadedjur för trädgårdens växter. Både nymfer och fullbildade djur suger fruktämnen och frön.

Strimlusen är vanlig i Mälardalen, med stark koppling till Södermanland och den finns även i stora delar av sydöstra Sverige. På våren samlas stora mängder strimlus på hundkåx för att äta, para sig och lägga ägg.

Sten

Uppland

Södermanland

Hälleflinta



Foto: Åke Johansson, Naturhistoriska riksmuseet

Hälleflinta är så finkornig och tät att inga kristaller kan urskiljas med blotta ögat, vilket ger ett flintaliknande utseende. Det är en måttligt omvandlad sur vulkanisk bergart. Mineralen i hälleflinta är kvarts och fältspat. Den kan vara grå, gul, grönaktig eller rosa. I Uppland finns den i en randig variant.

Hälleflinta har i liten skala brutits för framställning av ställsten som används för infodring av masugnar.

Granatådergnejs



Foto: Maud Edhager

Gnejs är den dominerande bergarten i Södermanland och bildas då äldre bergarter deformeras och omvandlas djupt nere i jordskorpan. Södermanlands berggrund utsattes för knappt 2 miljarder år sedan för en bergkedjeveckning. Spår av denna bergkedjeveckning kan man än idag se i form av bland annat granatådergnejs runt om i landskapet men främst i de centralare delarna.

Mineralet granat ingår i granatådergnejs och bildas vid höggradig omvandling. Granat är det sammanfattande namnet för en rad av kubiskt kristalliserande mineral. Almandin, som är röd till färgen, är den vanligaste granaten i Sörmlandgnejserna.

Fisk

Uppland

Asp (*Aspius aspius*)



Bild: Wilhelm von Wright

Aspen är en storvuxen, glupsk rovfisk. Den är Europas näst största karpfisk och exemplar på 12 kg och har hittats. Svenskt sportfiskerekord är cirka 7,7 kg i Hedströmmen 1974.

Arten finns i söt- och brackvatten i begränsad utbredning i Sverige och är fredad enligt Fiskeriverket. Aspen leker i små stim på grundvatten 1-2 meter, efter islossning i april - juni, helst i klart strömmande vatten. När den är 20-30 cm visar den sin rovgirighet i stimmen av löja, nors och mört. En fullvuxen asp äter gärna grodor, fågelungar och smågnagare.

Asp är troligen en förkortning av aspare som betyder rövare och fruktan. Asp hade tidigare artnamnet rapax (rovgirig) som betyder fruktad rövare, stortjuv.

Södermanland

Braxen (*Abramis brama*)



Bild: Wilhelm von Wright

Braxen är den viktigaste födan för landskapsfågeln fiskgjusen. Braxen är oftast upp till 50 cm och väger två till fyra kg men enstaka exemplar kan bli betydligt större över 11 kg. Svenskt rekord är 9,2 kg, i Ringsjön, Skåne.

Braxen är allmän i södra och mellersta Sverige och i vårt län är den vanlig i näringsrika sjöar och havsvikar. Braxen leker i stora stim ovanför gräsbevuxna grundbottnar i maj-juli och lever av maskar, insektslarver, kräftdjur och blötdjur.

Nu förekommer inget riktat fiske på braxen, men den var tidigare en mycket uppskattad matfisk. På 1700-talet ansågs kaviar beredd på braxrom läckrare än rysk kaviar. Inkokt eller rökt brax är delikat. Att äta brax vid jul är en gammal tradition.

Brax är en kortform av det fornsvenska fisknamnet braxn som betyder glans och det medeltidssvenska braxna som betyder glänsa.

Svamp

Uppland

Södermanland

Karljohan, stensopp, (*Boletus edulis*)



Foto: Michael Krikorev,
www.svampguiden.com

Karljohan är en av våra populäraste matsvampar. Den har ett ljust ådernät på den vita till ljusbruna knubbiga foten och en mild, nötlik smak. Hatten är välvd, ljusbrun till mörkbrun, ofta skrynklig mot kanten, i fuktigt väder klibbig. Karljohan förekommer allmänt i barr- och lövskog över hela Skandinavien. De gula rören på äldre exemplar kan användas till att färga ullgarn vackert gult.

Karljohan passar till all sorts matlagning, god som ingrediens i såser, soppor, stuvningar mm. Går bra att torka för långtidsförvaring.

Svart trumpetsvamp, (*Craterellus cornucopioides*)



Foto: Michael Krikorev,
www.svampguiden.com

Svart trumpetsvamp är en mycket god matsvamp. Den växer i små grupper gärna i anslutning till ek, hassel eller asp, men också i mossig barrskog i södra och mellersta Sverige. Svart trumpetsvamp har tunna trumpetformade fruktkroppar. Hattens översida (trumpetens insida) är småfjällig, svart, i torra mera gråbrun. Utsidan är något rynkig, grå-blågrå, och nedre delen svart.

Svart trumpetsvamp passar till all sorts matlagning. Den är lätt att torka för långtidsförvaring.

Källor:

Olle W. Nilsson (1996). *Sveriges Landskapsfiskar*. Natur och Kultur förlag.

Den virtuella floran, Naturhistoriska riksmuseet, <http://linnaeus.nrm.se/flora>

Naturhistoriska riksmuseet,

<http://www.nrm.se/utstallningarcosmonova/jourhavandeforskare/jourhavandebiolog/insekter/varningsfargadeinsekter/strimlus.304.html>

<http://www.nrm.se/utstallningarcosmonova/jourhavandeforskare/jourhavandegeolog/geologifordjupning/metamorfabergarter.4.1e6fe5610d10f994918000896.html>

Svampguiden, <http://www.svampguiden.com>

Länsstyrelsen i Södermanlands län,

http://www.d.lst.se/d/Om_Lanet/landskapssymbolet.htm

Sverigelänken, <http://www.sverigelanken.se/S%F6dermanland.htm>

Svenska fiskarter, <http://hem.passagen.se/kent.andersson/varafiskar.htm>

SEF - Sveriges entomologiska förening, landskapsinsekter

<http://www.sef.nu/landskapsinsekter/cucujus.htm>

<http://www.sef.nu/landskapsinsekter/lineatum.htm>